

**МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ БУТТЯ ЛЮДИНИ В ФІЛОСОФІЇ
Г. СКОВОРОДИ ТА ПРОФЕСОРІВ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ
АКАДЕМІЇ XVII-XVIII СТОЛІТТЯ
MORAL VALUES OF HUMAN BEING IN THE PHILOSOPHY OF
G. SKOVORODA AND PROFESSORS OF THE KYIV-MOHYLA ACADEMY
OF THE XVII-XVIII CENTURY**

Т.П. Руденко

Актуальність теми дослідження. Urgency of the research. From the beginning Києво-Могилянська академія з початку свого of its existence to this day, the Kyiv-Mohyla існування й до сьогодні є осередком науки, Academy has been a center of science, the продукування філософських ідей, production of philosophical ideas, and the культурного життя українського народу. Її cultural life of the Ukrainian people. Its вихованці, професори, наставники сприяли students, professors, and mentors contributed to розвитку культури, мистецтва, науки, the development of culture, art, science, філософії, літератури, репрезентували philosophy, and literature, and represented українську культуру за межами України. Ukrainian culture outside of Ukraine. The Академія утверджувала духовність народу, Academy affirmed the spirituality of the people, поширювала ідеї гуманізму та реформації, її spread the ideas of humanism and reformation, випускники відкривали школи, створювали its graduates opened schools, created libraries, бібліотеки, приймали активну участь у and took an active part in socio-political life. суспільно-політичному житті. Професори The professors of the Academy spread education академії поширювала освіту, знання, and knowledge, believing that an educated and вважали, що освічена та вихована людина є well-mannered person is morally responsible for морально відповідальною за власне життя his own life and the fate of society. та долю суспільства.

Видатним вихованцем Києво-Могилянської An outstanding graduate of the Kyiv-Mohyla академії є Григорій Сковорода. Філософська Academy is Hryhoriy Skovoroda. The thinker's спадщина мислителя стала взірцем philosophical heritage has become a model of філософського мислення, предметом philosophical thinking, a subject of research and дослідження, обговорення для великої discussion for a large number of domestic and кількості вітчизняних та зарубіжних foreign philosophers. філософів.

Професори Києво-Могилянської академії: Professors of the Kyiv-Mohyla Academy: Ф. Прокопович, Г. Кониський, F. Prokopovych, H. Konysky, M. Kozachynsky, М. Козачинський, С. Кулябка, S. Kulyabka, S. Kalynovsky and others added С. Калиновський та інші додали до ethical ideas to the Ukrainian philosophical українського філософського доробку етичні legacy, which are still relevant today in the ідеї, які й сьогодні є актуальними в аспекті aspect of moral education, national and морального виховання, національно- spiritual revival. духовного відродження.

Постановка проблеми. Філософська Target setting. The philosophical heritage of спадщина професорів Києво-Могилянської the professors of the Kyiv-Mohyla Academy and академії та її видатного випускника its outstanding graduate Н. Skovoroda has been Г. Сковорода на сьогодні вже достатньо sufficiently researched today, but their

досліджена, але розгляд ними моральної *consideration of moral issues still attracts the* проблематики привертає увагу й *domenepattention of many researchers.* Today, in the багатьох дослідників. На сьогодні, в умовах *conditions of the formation of new values,* формування нових цінностей, етична *ethical issues are quite relevant and necessary,* проблематика є досить актуальною й *which is why the problem of studying the moral* необхідною, тому й *постала проблема values of human existence in the philosophy of* вивчення моральних цінностей буття *H. Skovoroda and professors-teachers of the* людини в філософії Г. Сковороди та *Kyiv-Mohyla Academy of the XVII-XVIII century* професорів-викладачів Києво-Могилянської *arose.* академії XVII-XVIII століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Actual scientific researches and issues* Філософська спадщина Г. Сковороди, *analysis.* The philosophical heritage of творчість професорів Києво-Могилянської *H. Skovoroda, the work of professors of the* академії є предметом досліджень великої *Kyiv-Mohyla Academy is the subject of research* кількості науковців, серед яких, *слід by a large number of scholars, among which, it* зазначити, *праці* В. Горського, *should be noted, the works of V. Horsky,* М. Грушевського, А. Канарського, М. Хрушевського, А. Канарського, М. Поповича, М. Поповича, О. Потєбні, Д. Чижевського, О. Потєбні, Д. Чижевського, І. Франка, І. Франка, С. Ярмуся та інших науковців. *S. Yarmus and other scholars.*

Дослідження потребувало звернення до *The research required reference to the* філософських творів Г. Сковороди, *праць, philosophical works of H. Skovoroda, works that* що включають етичні роздуми *include ethical reflections of professors of the* професорів Києво-Могилянської академії: *Kyiv-Mohyla Academy: F. Prokopovych,* Ф. Прокоповича, С. Яворського, І. Гізеля, С. Яворського, І. Гізеля, С. Кулябки, С. Кулябки, М. Козачинського, Г. Кониського, М. Козачинського, Н. Кониського, Н. Шчербацького, Г. Щербацького тощо. *etc.*

У дослідженні було розглянуто *праці* *The study examined the works of modern* сучасних науковців, предметом вивчення *scholars, whose subject of study was the* яких є діяльність Києво-Могилянської *activities of the Kyiv-Mohyla Academy as the* академії як провідного освітнього закладу *leading educational institution of Ukraine in the* України XVII-XVIII століття, *видатних її XVIII century, its outstanding professors and* професорів та випускників. Серед них, *слід graduates. Among them, the works of such* виділити *праці* таких науковців, як-от: *scholars as: Ya. Butsiora, A. Makhinko,* Я. Буцьора, А. Махінко, Я. Стратій, Я. Стратій, А. Тсаренка, О. Тсаренка, А. Цісар, О. Цісар, Т. Шамсутдинова-Т. Шамсутдинова-Лебедюк, *etc. Should be* Лебедюк тощо. *highlighted.*

Постановка завдання. *Meta* **The research objective.** The purpose of the дослідження полягає у висвітленні *study is to highlight the moral values of human* моральних цінностей буття людини в *existence in the philosophy of H. Skovoroda, the* філософії Г. Сковороди, етичних поглядів *ethical views of professors of the Kyiv-Mohyla* професорів Києво-Могилянської академії *Academy of the XVII-XVIII century. This* XVII-XVIII століття. Це потребує звернення *requires an appeal to their philosophical work,* до їх філософського *наробку, основних the main ethical ideas that were included in the* етичних ідей, які було включено в *philosophical courses of professors of the* філософські курси професорів Києво-Могилянської *Kyiv-Mohyla Academy, primarily Feofan* Могилянської академії, *насамперед, Prokopovych, Stefan Yavorsky, Sylvester* Феофана Прокоповича, Стефана Кулябки, Миколая Козачинського, Григорія Козачинського, Сильвестра Кулябки, Михайла Кониського, *etc.*

Виклад основного матеріалу. *Основні* **The statement of basic materials.** The main риси вітчизняної філософської думки *features of Ukrainian philosophical thought* формувалися з давніх *давен. Проблема have been formed since ancient times. The* людини, її моральне життя *постає ще у problem of man, his moral life appears in the* творах давніх «книжників» Київської *руси, works of ancient "scribes" of Kyivan Rus, ethical*

етична проблематика розглядається issues are considered by professors of the професорами Києво-Могилянської академії, Kyiv-Mohyla Academy, it is vividly represented вона яскраво представлена у філософській in the philosophical work of H. Skovoroda. In творчості Г. Сковороди. У філософській the philosophical thought of professors of the думці професорів Києво-Могилянської Kyiv-Mohyla Academy, there was a discourse on академії відбувався дискурс стосовно the essence of man, the historical development сутності людини, історичного розвитку of the process of cognition, where special процесу пізнання, де особлива увага attention was paid to man, his mind, the study of приділялася людині, її розуму, дослідженню її his inner spiritual world, the problem of внутрішнього духовного світу, проблеми morality, and personal freedom. моральності, свободи особистості.

Український філософ Г. Сковорода був Ukrainian philosopher G. Skovoroda was a вихованцем Києво-Могилянської академії, на graduate of the Kyiv-Mohyla Academy, and the формування його поглядів значний вплив formation of his views was significantly мали філософські ідеї як професорів influenced by the philosophical ideas of both the академії, так і західноєвропейських academy's professors and Western European філософів тогочасної доби. philosophers of the time.

Провідною в філософії Г. Сковороди є The leading trend in the philosophy of гуманістична тенденція. Проблема людини, G. Skovoroda is the humanistic tendency. The її внутрішній світ, кордоцентризм – головні problem of man, his inner world, and теми його філософських роздумів. У таких cordocentrism are the main themes of his творах як-от: «Сад божественних пісень» philosophical reflections. In such works as: (1757-1780), «Розмова п'яти подорожніх «The Garden of Divine Songs» (1757-1780), «А про істинне щастя в житті» (1770), Conversation of Five Travelers about True «Симфонія, названа книга Асхань, про Happiness in Life» (1770), «A Symphony, called Пізнай самого себе» (1767), «Кільце. Дружня the book Askhan, about Know Yourself» (1767), розмова про душевний світ» (1774), «The Ring. A Friendly Conversation about the «Книжечка, названа Сірич Ікона Spiritual World» (1774), «A Little Book, called Алківіадська» (1776), «Легко бути Благим» the Siryich Icon of Alcibiades» (1776), «It is Easy (1783), «Діалог. Ім'я його – Потоп Зміїний» to Be Good» (1783), «Dialogue. His Name is the (1780), «Наркіс. Розмова про те: пізнай Serpentine Flood» (1780), «Narcissus. A себе» (1794) Г. Сковорода розкриває Conversation about: Know Yourself» (1794), G. релігійну й моральну проблематику. Skovoroda reveals religious and moral issues.

Філософ наголошує на самопізнанні, яке The philosopher emphasizes self-knowledge, одночасно постає пізнанням Бога. which at the same time becomes the knowledge Зрозуміти світ людина зможе тоді, коли of God. A person will be able to understand the пізнає саму себе. Це дозволить її world when he knows himself. This will allow побудувати гармонійні стосунки зі світом, him to build harmonious relationships with the обрати споріднену її природі діяльність, world, choose an activity related to his nature, досягти успіхів у ній та бути щасливою. achieve success in it and be happy.

Головними темами філософських роздумів The main topics of philosophical reflections of професорів Києво-Могилянської академії є professors of the Kyiv-Mohyla Academy are the проблема духовності, моральне життя problem of spirituality, the moral life of man, his людини, її цінності та сенс буття. values, and the meaning of existence.

Вихованець академії, а згодом і її ректор A graduate of the academy, and later its Феофан Прокопович розглядає такі rector, Feofan Prokopovych, examines such поняття, як природа, Бог, духовність, добро concepts as nature, God, spirituality, good and і зло, щастя людини. evil, and human happiness.

Філософські роздуми І. Гізеля включають Philosophical reflections of I. Gisel include морально-релігійну проблематику. Особливу moral and religious issues. The philosopher увагу філософ приділив проблемам paid special attention to the problems of human моральних чеснот людини, гріховності, moral virtues, sinfulness, and moral duty. The морального обов'язку. Етичні погляди philosopher's ethical views include solving the

філософа включають розв'язання проблем *problems of the meaning of human life, сенсу життя людини, досягнення щастя. achieving happiness.*

С. Кулябка розглядає питання щодо *S. Kulyabka considers the issue of the purpose* призначення людини, добра і блага. *of man, good, and the good. M. Kozachinsky M. Козачинський стверджує, що метою* *argues that the purpose of man is moral virtue* людини є моральна добродієвість та *and finding ways to achieve it. Grigoriy знаходження шляхів її досягнення. На Shcherbatsky* *emphasizes the special role of* особливій ролі самосвідомості в житті *self-awareness in human life; the main problem* людини наголошує Григорій Щербацький, *of his philosophical searches is the ontology of* головною проблемою його філософських *the «true man».* пошуків є онтологія «істинної людини».

С. Яворський розмірковував над *S. Yavorskyi reflected on the separation of* розмежуванням світської й духовної влади, *secular and spiritual power, raised questions* піднімав питання стосовно автономії *about the autonomy of the church. G. Konyskyi* церкви. Г. Кониський у поглядах на людину *in his views on man adhered to the position that* дотримувався позиції, що людина здатна *man is capable of being happy in earthly life, he* бути щасливою в земному житті, він *emphasized that the purpose of human life is the* підкреслював, що метою життя людини є *good that he is capable of creating.* благо, яке вона здатна створити.

Г. Сковорода та професори Києво- *G. Skovoroda and professors of the Kyiv-* Могиллянської академії зробили великий *Mohyla Academy made a great contribution to* внесок у розвиток української філософії та *the development of Ukrainian philosophy and* науки. Києво-Могиллянська академія дала *science. The Kyiv-Mohyla Academy produced* мало освічених церковних діячів, *many educated church figures, spiritual writers,* письменників, філософів, які своїм життям *philosophers, who embodied Christian piety,* втілювали християнське *spirituality, and cordiality with their lives, and* благочестя, *and духовність, сердечність, зробили вагомий* *made a significant contribution to educational* внесок у просвітницьку діяльність. *activities.*

Висновки. Києво-Могиллянська академія **Conclusions.** *The Kyiv-Mohyla Academy* стає осередком інтелектуального *it became the center of intellectual and cultural* культурного життя XVII-XVIII та початку *life of the second half of the XVII-XVIII and* XIX століття, основні принципи її *early 19th centuries, the main principles of its* просвітницької діяльності знаходять *educational activities were further developed in* подальший розвиток у Київській духовній *the Kyiv Theological Academy, the* академії, філософську традицію надалі *philosophical tradition was continued by the* продовжують Харківській і Київській *Kharkiv and Kyiv universities, as well as* університети, а також заклади освіти за *educational institutions outside Ukraine.* межами України.

Г. Сковорода і професори академії *G. Skovoroda and the professors of the* розглядали буття людини як процес *academy considered human existence as a* безперервного духовного розвитку, засобом *process of continuous spiritual development, the* якого є самопізнання та самовдосконалення *means of which is self-knowledge and* особистості. Дійсне вираження *self-improvement of the individual. G.* життєдіяльності людини Г. Сковорода *Skovoroda saw the true expression of human life* вбачав у «сродній праці», яка відповідає *in “related work”, which corresponds to human* природі людини, професори академії *nature, the professors of the academy focused on* зосереджували увагу на моральному *moral education, understanding of the law.* вихованні, розумінні закону.

Ключові слова: моральні цінності, буття **Key words:** moral values, human existence, людини, духовний світ особистості, духовні *spiritual world of the individual, spiritual needs,* потреби, добро і зло, щастя, сенс буття *good and evil, happiness, meaning of human* людини, моральний обов'язок, істинна *existence, moral duty, true person,* людина, самопізнання, професори Києво- *self-knowledge, professors of the Kyiv-Mohyla* Могиллянської академії. *Academy.*

Актуальність теми дослідження. Києво-Могилянська академія з початку свого існування й до сьогодні є осередком науки, продукування філософських ідей, культурного життя українського народу. Тривалий час це був єдиний вищий загальноосвітній заклад як в Україні, так і в Східній Європі. Її вихованці, професори, наставники сприяли розвитку культури, мистецтва, науки, філософії, літератури, репрезентували українську культуру за межами України. Академія утверджувала духовність народу, поширювала ідеї гуманізму та реформації, її випускники відкривали школи, створювали бібліотеки, приймали активну участь у суспільно-політичному житті. Професори академії поширювала освіту, знання, вважали, що освічена та вихована людина є морально відповідальною за власне життя та долю суспільства.

Видатним вихованцем Києво-Могилянської академії є Григорій Сковорода – мандрівний філософ, поет, педагог, музикознавець. Філософська спадщина мислителя стала взірцем філософського мислення, предметом дослідження, обговорення для великої кількості вітчизняних та зарубіжних філософів.

Професори Києво-Могилянської академії: Ф. Прокопович, Г. Кониський, М. Козачинський, С. Кулябка, С. Калиновський та інші додали до українського філософського доробку етичні ідеї, які й сьогодні є актуальними в аспекті морального виховання, національно-духовного відродження.

Постановка проблеми. Філософська спадщина професорів Києво-Могилянської академії та її видатного випускника Г. Сковороди на сьогодні вже достатньо досліджена, але розгляд ними моральної проблематики привертає увагу й дотепер багатьох дослідників. На сьогодні, в умовах формування нових цінностей, етична проблематика є досить актуальною й необхідною, тому й постала проблема вивчення моральних цінностей буття людини в філософії Г. Сковороди та професорів-викладачів Києво-Могилянської академії XVII-XVIII століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософська спадщина Г. Сковороди, творчість професорів Києво-Могилянської академії є предметом досліджень великої кількості науковців, серед яких, слід зазначити, праці

В. Горського, М. Грушевського, А. Канарського, М. Поповича, О. Потебні, Д. Чижевського, І. Франка, С. Ярмуся та інших науковців.

Дослідження потребувало звернення до філософських творів Г. Сковороди, праць, що включають етичні роздуми професорів Києво-Могилянської академії: Ф. Прокоповича, С. Яворського, І. Гізеля, С. Кулябки, М. Козачинського, Г. Кониського, Г. Щербацького тощо.

У дослідженні було розглянуто праці сучасних науковців, предметом вивчення яких є діяльність Києво-Могилянської академії як провідного освітнього закладу України XVII-XVIII століття, видатних її професорів та випускників. Серед них, слід виділити праці таких науковців, як-от: Я. Буцьора, А. Махінько, Я. Стратій, А. Царенок, О. Цісар, Т. Шамсутдинова-Лебедюк тощо. Моральну філософію Г. Сковороди, професорів Києво-Могилянської академії досліджують В. Брюховецький, В. Семикрас та інші науковці.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у висвітленні моральних цінностей буття людини в філософії Г. Сковороди, етичних поглядів професорів Києво-Могилянської академії XVII-XVIII століття. Це потребує звернення до їх філософського наробку, основних етичних ідей, які було включено в філософські курси професорів Києво-Могилянської академії, насамперед, Феофана Прокоповича, Стефана Яворського, Сильвестра Кулябки, Михайла Козачинського, Григорія Кониського тощо.

Виклад основного матеріалу. Основні риси вітчизняної філософської думки формувалися з давніх давен. Проблема людини, її моральне життя постає ще у творах давніх «книжників» Київської русі, етична проблематика розглядається професорами Києво-Могилянської академії, вона яскраво представлена у філософській творчості Г. Сковороди. Моральне життя людини було головним у філософсько-теологічній думці середньовіччя, етичні питання є темою філософських роздумів українських мислителів доби Відродження. У філософській думці професорів Києво-Могилянської академії відбувався дискурс стосовно сутності людини, історичного розвитку процесу пізнання, де особлива увага приділялася людині, її розуму, дослідженню її внутрішнього духовного світу, проблемі моральності, свободи особистості.

Український філософ Г. Сковорода був вихованцем Києво-Могилянської академії, на формування його поглядів значний вплив мали філософські ідеї як професорів академії, так і західноєвропейських філософів тогочасної доби. Г. Сковорода був добре ознайомлений з античною філософією. Спільні риси має філософія мислителя з філософією Фалеса Мілетського, Геракліта, Демокріта, піфагорійцями. Філософські ідеї Г. Сковороди є суголосними з ідеями Сократа стосовно пошуку істини, проблеми моральності, самопізнання, морального самовдосконалення людини. Власне життя мислителя постає своєрідним філософським пошуком, а знаходження в собі «істинної» людини проголошується філософом головним для людини завданням.

Г. Сковорода пояснює як людина може досягти щастя в житті, відкриває людям істинну дорогу до досягнення цієї мети. Сковорода звертається до ранньохристиянської філософії, йому були відомі передові ідеї мислителів доби Відродження. Провідною в філософії Сковороди є гуманістична тенденція. Проблема людини, її внутрішній світ, кордоцентризм – головні теми його філософських роздумів. На протигагу позиції європейських філософів, головним завданням для яких було вивчення природи та пояснення сутності людини, виходячи з її законів, український філософ приділяє увагу внутрішньому світу людини – її духовній сфері. У таких творах як-от: «Сад божественних пісень» (1757-1780), «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» (1770), «Симфонія, названа книга Асхань, про Пізнай самого себе» (1767), «Кільце. Дружня розмова про душевний світ» (1774), «Книжечка, названа Сірич Ікона Алквіадська» (1776), «Легко бути Благим» (1783), «Діалог. Ім'я його – Потоп Зміїний» (1780), «Наркіс. Розмова про те: пізнай себе» (1794) Г. Сковорода розкриває релігійну й моральну проблематику.

Центральне місце в філософії Г. Сковороди відводиться людині. Мислитель звертається до Біблії, міфології і фольклору, наголошує на необхідності духовного, алегоричного розуміння Біблії. Його позиція щодо тлумачення святого Письма ґрунтувалася на алегорично-символічних концепціях, філософ звертається до старослов'янської екзегетики. На його думку, розуміння Біблії може допомогти людині у вирішенні життєвих проблем.

У філософа формується своєрідний тип філософствування, який ґрунтується на поєднанні художнього світосприйняття та раціонального мислення. До того ж філософські ідеї Сковороди містять і наукові погляди, але головною є етико-гуманістична проблематика.

Філософська система Г. Сковороди включає вчення про три світи та дві натури: видиму та невидиму. У Сковороди зовнішньою є видима натура, а внутрішньою – невидима. Його погляди мають спорідненість із діалектикою Геракліта й ідеями Платона, які справжнє буття розглядали як протилежність явищам світу [8]. Ці світи у філософів різняться у ціннісному відношенні. Так само і в філософії Сковороди, у нього перевага віддається внутрішній натурі – духовному світу особистості. У філософа матеріальний світ є лише тінню невидимого світу, Сковорода пояснює, чому називає видимий світ тінню. Вона здатна виникати й зникати, отже, й матеріальний світ є плинним, мінливим, а справжнім є внутрішній духовний світ людини.

Г. Сковорода утверджує ідею про три світи, де Всесвіт – це великий світ, або макрокосм, малий світ є мікркосм – це людина, яка містить у собі всі риси макрокосму та символічний світ як певна сукупність символів, які призначені для пізнання невидимої натури – Бога, що представлені в Біблії. Сковорода вважав, що Біблія є «полем божих знамень», де «кожне знамення – це символ», на думку філософа, саме ці символи «відкривають найкращу частину нашого розуму, спонукаючи його до пізнання повноти божественної Істини» [14, с. 53]. Всесвіт у мислителя є вічним, безкінечним та безмежним, у ньому міститься велика кількість світів. Першооснову світу складають чотири елементи – вода, повітря, земля і вогонь як це вважали ще давні греки.

Сутність людини – мікркосм філософ пояснює, виходячи з концепції двох натур: як і світ у цілому, так і мікркосм – людина має видиму та невидиму натуру, вона поєднує в собі тілесне й духовне. У Піфагора мімесис речей є наслідуванням космічної гармонії, у Сковороди внутрішня духовна сутність людини є наслідуванням божественної природи. Істиною в людині є її невидима натура, а коли вона осягає невидимість, пізнає Бога, то народжується знову, стає духовною людиною. Для Сократа голос совісті є щось божественне, у Сковороди

людина повинна прислухатися до свого серця як голосу совісті. Людина, за Сковородою, буде почувати себе щасливою, якщо буде проживати «чесне життя» з «чистою совістю» [4]. Сократівське поєднання розуму і чуттєвості, де чуттєвість є внутрішньою необхідністю розумності, знаходить своє відображення в філософії Г. Сковороди де поєднується серце і розум людини. Філософ розкриває поступове сходження до божественної сутності, через чуттєвий світ, де людське серце постає джерелом необмеженого простору людського духу. Серце у мислителя розглядається як розум, душа, воля, почуття [10].

Духовна людина є необмеженою, вона здатна обирати діяльність за покликом серця – «сродну» працю, яка відповідає її природним нахилам та поведінку. Моральність людини визначається її ставленням до іншої людини та Бога. Відкрити в собі «істинну» людину, на думку філософа, є завданням для кожної людини. Людина проголошується філософом головним творчим центром, який містить у собі діяльність і спосіб життя, пізнання й самопізнання – в ньому розкривається таємниця буття світу і сутність самої людини. Філософ наголошує на самопізнанні, яке одночасно постає пізнанням Бога. Зрозуміти світ людина зможе тоді, коли пізнає саму себе. Це дозволить їй побудувати гармонійні стосунки зі світом, обрати споріднену її природі діяльність, досягти успіхів у ній та бути щасливою.

Істинне, вище буття Г. Сковорода ототожнює з Богом, обстоює ідею, що людина повинна мати моральні чесноти, тоді вона ближче наблизиться до Бога – «блаженної» природи [9]. За Сковородою, істинно людське в людині не є її тілесною складовою, це її духовний світ – дух, свідомість, мислення, почуття, воля, які є божественними в людині. Бог у Г. Сковороди розглядається не як предмет віри, а як предмет пізнання, і не має значення, говорить мислитель, яку назву він має – природа чи мудрість [7].

Як і Г. Сковорода професори Києво-Могилянської академії намагалися віднайти істинну причину речей, даних людині Богом. Викладачі академії висували власну інтерпретацію біблійних текстів, розглядали моральне життя людини, проблему пізнання світу і людського буття, застосовували нові методи

пізнання. Головними темами їх філософських роздумів є проблема духовності, моральне життя людини, її цінності та сенс буття.

Вихованець академії, а згодом і її ректор Феофан Прокопович розглядає такі поняття, як природа, Бог, духовність, добро і зло, щастя людини. Бог у його вченні є досконалий розум, який передує буттю світу, а людину він розглядає як мікрокосм, що є відтворенням макрокосму, вважає, що людина є прекрасною своєю духовною сутністю. Крім «Поетики», «Риторики», які він викладав, Ф. Прокоповичу належать літературно-публіцистичні твори, серед яких богословсько-моралізаторські трактати, наприклад, трагікомедія у віршах «Володимир». На думку Прокоповича духовність передбачає й ширшу релігійність, вона не повинна бути відокремленою від реального життя. «Феофан Прокопович вирізнявся освіченістю, ерудицією та терпимим ставленням до інших віровчень» [5, с. 24-25]. Філософ розмірковує про державну владу. На думку Ф. Прокоповича, вона потрібна для того, щоб не порушувався природний закон, він вказує на необхідність захисту людського співжиття.

Інокентій Гізель, видатний культурний і громадський діяч України, також був причетний до Києво-Могилянської академії. Він навчався у Києво-Могилянській колегії, потім за кордоном, після повернення працював професором філософії у Київській Колегії. До його філософського доробку належать такі праці як «Філософські аксіоми», «Мир з Богом людині» [1]. Він звертається до античної філософії – ідей Платона й Аристотеля. Філософ поділяє думку Аристотеля про те, що людський розум є «*tabula rasa*» - чиста дошка, процес пізнавальної діяльності людини починається з чуттєвого сприйняття навколишнього світу, а найвищою формою пізнання є інтелектуальне пізнання. Філософ визначає творчу сутність розуму, мислити у нього означає «жити», людина здатна змінювати себе – самовдосконалюватися.

Філософські роздуми І. Гізеля включають морально-релігійну проблематику. Особливу увагу філософ приділив проблемам моральних чеснот людини, гріховності, морального обов'язку. Трактат «Мир з Богом людині» містить роздуми філософа про гріх і спокуту, добро і зло. І. Гізель наголошує на цінності земного життя людини. Як зазначає О. Цісар, релігійна мораль

тракується Гізелем «як така, що має божественне походження, але її норми певним чином залежать від соціокультурних обставин» [13, с. 120]. Філософ підкреслює, що людина сама несе відповідальність за свої дії. І. Гізель зазначає, що людина повинна керуватися здоровим глуздом, розумом, опанувати нове знання, він засуджує невігластво та неробство. У Гізеля людина здатна бути творцем власної долі, він наголошує не на впливі божественного провидіння на життя людини, а вказує на активність самої людини.

І. Гізель розглядає одну з головних категорій моральності, у нього це совість розсудливої людини. Філософ зазначає, що природний закон вказує людині на правильний вибір поведінки так само, як і божественні заповіді. Сильна особистість за Гізелем може бути повновладним господарем своєї долі. Етичні погляди філософа включають розв'язання проблем сенсу життя людини, досягнення щастя. Людина буде почувати себе щасливою, якщо вона задовольняє духовні потреби, вибудовує гармонійні стосунки зі світом. На думку мислителя, діяльність людини повинна бути спрямована на власне й суспільне благо. В особі І. Гізеля, утверджує Я. Буцьора, українська філософія отримала «інтелектуала, який намагався утвердити барокову культуру на українських землях, сприяючи взаємодії та синтезу східних та західних релігійно-філософських парадигм мислення» [2]. Філософські погляди І. Гізеля вплинули на подальший розвиток етичної думки, їх підтримували Сильвестр Кулябка, Михайло Козачинський.

С. Кулябка розглядає питання щодо призначення людини, добра і блага. Серед моральних чеснот головними він вважає мужність, помірність і справедливість. Діями людини, на думку філософа, керує інтелект і воля. Філософ підкреслює, що інтелект спрямовує людину до пізнання істини, а воля до добра. До етики Аристотеля та Томи Аквінського звертається Михайло Козачинський. Він досліджує причини людської поведінки, наголошує на моральній доброчесності. Волю людина повинна спрямовувати на утвердження моральної доброчесності. М. Козачинський стверджує, що метою людини є моральна доброчесність та знаходження шляхів її досягнення. Людина в роздумах Козачинського є свідомим суб'єктом морального вибору. Її мета

спрямована на добро, до того ж добро спирається на розум, а не на чуттєвість. В аналізі поняття «щастя» філософ звертається до ідей Платона, Аристотеля. Суголосно з думкою Августина, він утверджує ідею земного щастя людини.

Філософія доби українського бароко керується людським розумом, надає йому перевагу у здобутті істини. На особливій ролі самосвідомості в житті людини наголошує Григорій Щербацький, головною проблемою його філософських пошуків є онтологія «істинної людини» [1]. До цієї теми зверталися й інші українські філософи. Він не применшує значення чуттєвого досвіду людини, але у віднайденні істинності знання філософ надавав перевагу розуму, говорить про необхідність підпорядкування чуттєвого досвіду мисленню. Що стосується чуттєвого досвіду, зазначає Я. Стратій, «Г. Щербацький визнавав необхідність чуттєвих даних для пізнання багатьох, за його словами, речей фізичних, моральних чи політичних» [11, с. 162].

Серед професорів Києво-Могилянської Академії слід відзначити Стефана Яворського, який виокремлює чуттєве й інтелектуальне в пізнанні, наголошує на інтелектуальному пізнанні, а раціональна душа людини, говорить філософ, наближує її до вищого буття. С. Яворський розмірковував над розмежуванням світської й духовної влади, піднімав питання стосовно автономії церкви. Філософські ідеї Яворський обґрунтовує, посилаючись не лише на твори античних філософів та мислителів середньовіччя, але й на природничо-наукові досягнення європейських дослідників.

Яскравим представником філософської й педагогічної думки є Григорій Кониський, відомий український церковний і культурний діяч. Г. Кониський у поглядах на людину дотримувався позиції, що людина здатна бути щасливою в земному житті, він підкреслював, що метою життя людини є благо, яке вона здатна створити. Етичне мистецтво людини, на думку філософа, полягає в її здатності керувати афектами та пристрастями. Драма-мораліте «Воскресіння мертвих» Г. Кониського є твором, «який являє собою протест проти нещадної жаги збагачення й нагадування про обов'язковість торжества Справедливості» [12]. У драмі, зазначає А. Царенок, Г. Кониський «веде мову про існування особливої ієрархії цінностей, в якій долішнє, нетривале в жодному

разі не повинне затуляти собою вічне» [12, с. 113]. Мислення й активність людини, на думку Кониського, підносить її над природою, слава та велич людина визначаються її діяльністю, розумом, мораллю. Як і Аристотель філософ виділяє чотири головні чесноти людини, а саме, мудрість, мужність, справедливість та помірність.

З гуманістичних позицій, зазначає В. Семикрас, в Києво-Могилянській академії вирішувалась «головна проблема моральної філософії: небесне блаженство не повинно бути зумовлено відмовою від усього земного» [6, с. 39]. Незважаючи на те, що земний світ постійно змінюється, філософи академії вважали, що його не слід уникати, навпаки, людина повинна його пізнавати, діяти покладаючись на розум, боротися зі злом, керуючись розсудливістю. Г. Сковорода та професори Києво-Могилянської академії зробили великий внесок у розвиток української філософії та науки. Як підкреслює В. Горський, Києво-Могилянська академія підтримувала західноєвропейську академічну традицію, а її вихованці мали можливість «прилучитися до всього обсягу наук, які утворювали в сукупності своїй цілісний образ всебічно освіченого європейського інтелектуала» [3, с. 26]. Києво-Могилянської академії дала не мало освічених церковних діячів, духовних письменників, філософів, які своїм життям втілювали християнське благочестя, духовність, сердечність, зробили вагомий внесок у просвітницьку діяльність.

Виникнення новоєвропейського наукового підходу стало результатом нового способу розгляду філософами сутності самої людини, у центрі уваги мислителів стає розум людини, її здатність до самопізнання, етичні погляди стають предметом теоретичного аналізу.

Висновки. Києво-Могилянська академія стає осередком інтелектуального і культурного життя XVII-XVIII та початку XIX століття, основні принципи її просвітницької діяльності знаходять подальший розвиток у Київській духовній академії, філософську традицію надалі продовжують Харківській і Київській університети, а також заклади освіти за межами України.

Г. Сковорода і професори академії розглядали буття людини як процес безперервного духовного розвитку, засобом якого є самопізнання та

самовдосконалення особистості. Дійсне вираження життєдіяльності людини Г. Сковорода вбачав у «сродній праці», яка відповідає природі людини, професори академії зосереджували увагу на моральному вихованні, розумінні закону.

Список використаних джерел

1. Брюховецький, ВС 2001, Києво-Могилянська академія в іменах XVII-XVIII ст. : енциклопед. вид., відп. ред. В. С. Брюховецький, упоряд. З.І. Хижняк. Київ : ВД КМ Академія, 367 с.
2. Буцьора, Я 2010, 'До проблеми покаяння у трактаті "Мир з Богом людини": богословський аналіз', в кн. Інокентій Гізель. Вибрані твори в 3-х томах. Т. 3. Дослідження та матеріали, Київ-Львів, с. 153-165.
3. Горський, В 2002, Європейська академічна традиція в Києво-Могилянській академії. Релігійно-філософська думка в Києво-Могилянській академії : європейський контекст / гол. редкол. В. Горський, Київ : КМ Академія, с. 7-38.
4. Ковалинський, МІ, 2017, 'Життя Григорія Сковороди'. Переяславські Сковородинівські студії : збірник наук. праць. Ніжин, № 4. с. 304-346.
5. Махінко, АІ 2016, 'До історичного портрету Феофана Прокоповича'. Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського. *Сторінки історії*. Київ, № 2 (5), с. 21-30.
6. Семикрас, ВВ 2019, 'Етико-правові ідеї в Києво-Могилянській Академії XVIII ст.' *Українські культурологічні студії*, Київ, № 42, с. 36-40.
7. Сковорода, ГС 2014, 'Вхідні двері до християнської добродієвості'. Перекл. на українську В. Шевченка. *Філософська думка*. Київ, № 5. с. 7-18.
8. Сковорода Григорій 2011. Повна академічна збірка творів за ред. проф. Л. Ушкалова. Харків – Едмонтон – Торонто : Майдан; *Видавництво Канадського Інституту Українських Студій*, 1400 с.
9. Сковорода, ГС 2005. Твори у двох томах : Том 1 Григорій Савич Сковорода, Київ : *ТОВ Видавництво "Обереги"*, 480 с.
10. Сковорода, ГС 2005. Твори у двох томах: Том 2 Григорій Савич Сковорода, Київ : *ТОВ Видавництво "Обереги"*, 528 с.
11. Стратій, Я 2002, Георгій Щербацький і картезіанство в Києво-Могилянській академії. Релігійно-філософська думка в Києво-Могилянській академії : європейський контекст Київ : КМ Академія, с. 151-174.
12. Царенок, АВ 2020, 'Етичні смисли драми святителя Георгія (Кониського) "Воскресіння мертвих"'. *Філософські обрії*, Київ, № 44, с. 105-121.

13. Цісар, ОВ 2022, 'Релігієзнавча концептуалізація вчення Інокентія Гізеля про мораль'. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. Київ, № 41, с. 115-124.
14. Шамсутдинова-Лебедюк, Т 2022, 'Біблійні наративи у творчості Григорія Сковороди'. *Вид-во Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Українознавчий альманах*. Київ, № 31, с. 53-58.

References:

1. Briukhovetskyi, VS 2001, *Kyievo-Mohylianska akademiia v imenakh XVII-XVIII st. : entsykloped. vyd., vidp. red. V. S. Briukhovetskyi, uporiad. Z.I. Khyzhniak*. Kyiv : VD KM Akademiia, 367 с.
2. Butsora, Ya 2010, 'Do problemy pokaiannia u traktati "Myr z Bohom liudyni": bohoslovskyi analiz', v kn. Inokentii Gizel. *Vybrani tvory v 3-kh tomakh*. T. 3. *Doslidzhennia ta materialy*, Kyiv-Lviv, s. 153-165.
3. Horskyi, V 2002, *Yevropeiska akademichna tradytsiia v Kyievo-Mohylianskii akademii. Relihiino-filosofska dumka v Kyievo-Mohylianskii akademii : yevropeiskyi kontekst / hol. redkol. V. Horskyi*, Kyiv : KM Akademiia, s. 7-38.
4. Kovalynskyi, MI, 2017, 'Zhyttia Hryhoriia Skovorody'. *Pereiaslavski Skovorodynivski studii : zbirnyk nauk. prats. Nizhyn, № 4*. s. 304-346.
5. Makhinko, AI 2016, 'Do istorychnoho portretu Feofana Prokopovycha'. *Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho. Storinky istorii*. Kyiv, № 2 (5), s. 21-30.
6. Semykras, VV 2019, 'Etyko-pravovi idei v Kyievo-Mohylianskii Akademii XVIII st'. *Ukrainski kulturolohichni studii*, Kyiv, № 42, s. 36-40.
7. Skovoroda, HS 2014, 'Vkhidni dveri do khrystyianskoi dobrochynnosti'. *Perekl. na ukrainsku V. Shevchenka. Filosofska dumka*. Kyiv, № 5. s. 7-18.
8. Skovoroda Hryhorii 2011. *Povna akademichna zbirka tvoriv za red. prof. L. Ushkalova*. Kharkiv – Edmonton – Toronto : Maidan; *Vydavnytstvo Kanadskoho Instytutu Ukrainskykh Studii*, 1400 s.
9. Skovoroda, HS 2005. *Tvory u dvokh tomakh : Tom 1 Hryhorii Savych Skovoroda*, Kyiv : *TOV Vydavnytstvo "Oberehy"*, 480 s.
10. Skovoroda, HS 2005. *Tvory u dvokh tomakh: Tom 2 Hryhorii Savych Skovoroda*, Kyiv : *TOV Vydavnytstvo "Oberehy"*, 528 s.
11. Stratii, Ya 2002, *Heorhii Shcherbatskyi i karteziianstvo v Kyievo-Mohylianskii akademii. Relihiino-filosofska dumka v Kyievo-Mohylianskii akademii : yevropeiskyi kontekst* Kyiv : KM Akademiia, s. 151-174.
12. Tsarenok, AV 2020, 'Etychni smysly dramy sviatytelia Heorhiiia (Konyskoho) "Voskresinnia mertvykh"'. *Filosofski obrii*, Kyiv, № 44, s. 105-121.

13. Tsisar, OV 2022, 'Relihiieznavecha kontseptualizatsiia vchennia Inokentiiia Gizelia pro moral'. *Osvitnii diskurs: zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv, № 41, s. 115-124.
14. Shamsutdynova-Lebediuk, T 2022, 'Bibliini naratyvy u tvorchosti Hryhoriia Skovorody'. *Vyd-vo Kyivskoho nats. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Ukrainoznavchyi almanakh*. Kyiv, № 31, s. 53-58.